

ORTAÇAĞ İSLÂM DÜNYASINDA KULLANILAN KARAÇORİ KILICI HAKKINDA BAZI DÜŞÜNCELER¹

Dr. İbrahim DUMAN
Araştırmacı/Yazar
dumanlee41@gmail.com

Makale Bilgileri	ÖZ
<p>Makale Geçmişi Geliş: 15.05.2019 Kabul: 26.07.2019 Yayın: 27.12.2019</p> <p>Anahtar Kelimeler: Karaçori Kılıç Savaş Ortaçağ İslâm Dünyası'nda Silâh</p>	<p>Tarih boyunca savaşlarda birçok savaş âleti kullanılmıştır. Kılıçlar bu savaş âletlerinden birisidir. Kılıçların pek çok çeşidi vardır. Bu çalışmada Ortaçağ İslâm dünyasında kullanılan <i>karaçori</i> isimli kılıç incelenecektir. <i>Karaçori</i> isminin nereden geldiği bilinmemektedir. Ancak bir hükümdar veya devlet yöneticisine nispet edilebileceği düşünülmektedir. Bu savaş âleti birçok kaynakta farklı şekillerde zikredilmektedir. Kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla, bu kılıç bir süvari silâhıydı. Namlusu uzun ve eğriydi. <i>Karaçori</i>, Ortaçağ İslâm dünyasında, doğuda Çin sınırlarından batıda Anadolu ve Mısır'a kadar geniş bir coğrafyada kullanılmıştır. Bu kılıç, Türk süvarileri tarafından fazla kullanılması nedeniyle edebî eserlere de konu olmuştur. Bu anlamda Esîru'd-dîn-i Âhsiketî ve Mevlânâ Celâlu'd-dîn-i Rûmî gibi Ortaçağ şairleri bu silâhı zikretmişlerdir.</p>

¹ NEÜ Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından düzenlenen "Ortaçağ'da Harp Silahları" panelinde sunulan bildiri metnidir.

Some Thoughts on the Qarachori Sabre used in the Medieval Islamic World

Article Info

Article History

Received: 15.05.2019

Accepted: 26.07.2019

Published: 27.12.2019

Keywords:

Qarachori

Sabre

War

Weapons of the
Medieval Islamic World

ABSTRACT

Throughout history many weapons have been used for battle. A sabre is one such example. There are many kinds of the sabre. In this study the *qarachori*, a sabre used in the Islamic world during medieval times, will be examined. It is not known that the *qarachori* name comes from what. Yet, it is thought that comes from a ruler name or a state governor name. This weapon is mentioned differently in many sources. According to sources, this sabre was a cavalry weapon. Its blade was long and curve. The *qarachori* saw usage in a wide territory, spanning as far as the borders of China in the east, and Anatolia and Egypt in the west. This sabre was mentioned in literary works because of much be used by Turkish cavalry. In this sense, medieval poets such as Athîr al-Dîn Âkhsiketî and Mawlânâ Jalâl al-Dîn Rûmî mentioned this weapon.

GİRİŞ

Kılıç, eski devirlerden itibaren insanoğlunun yakın dövüşte kullandığı etkili saldırı silâhlarından bir tanesidir. Tarihî süreç içerisinde farklı coğrafyalarda değişik form ve türlere bürünen kılıç, Ortaçağ İslâm dünyasında da kritik öneme sahip bir savaş âleti olarak yer almıştır. Bu çalışmada Ortaçağ İslâm dünyasında kullanılan *karaçori* kılıcı incelenip, bu kılıç hakkında bazı fikirler öne sürülecektir. Böylece Türkiye ve dünyada yürütülen silâh tarihi araştırmalarına katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

1. Karaçori Kelimesinin Menşesine Dair

Kaynaklarda Türkler tarafından kullanılan bir süvari kılıcı olduğu açık bir şekilde belirtilen² *karaçori* kılıcının isminin nereden geldiği bilinmemektedir. Bununla beraber kelimenin kökünü *kara* + *çor* olarak ayrıştırılabilmek mümkün gözükmemektedir. Nitekim eski Türk kelimeleri üzerine Türkiye ve dünyada yapılan araştırmalarda *çor* kelimesi, hem şahıs ismi hem de devlet yönetiminde kullanılan bir unvan olarak gösterilmektedir³. Bu vesileyle kelimenin eski Türkler üzerinde etki bırakmış bir hükümdar veya devlet yöneticisine nispet edilmiş olabileceği akla gelmektedir. Türk tarihi üzerine yapılan çalışmalarda Karı-Çor Tigin (öl. 795), Küli-Çor (Göktürk dönemi), Kala-Çor (Karahanlı dönemi) gibi *karaçori* kılıcının ismiyle benzerlik gösteren şahıs adlarının tespit edilmesi iddiamızı güçlendirmektedir⁴. Nitekim bir savaş âletinin herhangi bir hükümdar adıyla ünlenmesi vakidir⁵. Bununla birlikte *karaçori*

2 Fahr-i Mudebbîr, *Âdâbu'l-harb ve's-şecâ'a*, neşr. Ahmed Suheylî-yi Hânsarî, Tahran 1346/1967, s. 260.

3 Bu çalışmalar için bk. László Rásonyi-Imre Baski, *Onomasticon Turcicum: Turcic Personal Names*, I, Bloomington 2007, s. 209; Tuncer Gülensoy-Paki Küçükler, *Eski Türk-Moğol Kişi Adları Sözlüğü*, İstanbul 2015, s. 131; Abdülkadir Donuk, *Eski Türk Devletlerinde İdarî-Askerî Unvan ve Terimler*, İstanbul 1988, s. 13-14; A. Caferoğlu, *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Ankara 1968, s. 65; Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford 1972, s. 427-428.

4 Mezkûr çalışmalar için bk. Cengiz Alyılmaz, "Karı Çor Tigin Yazıtı", *Teke: Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 2/2, (2013), s. 1-61; Erhan Aydın, *Uygur Yazıtları*, İstanbul 2018, s. 83-84; Tuncer Gülensoy-Paki Küçükler, *Eski Türk-Moğol Kişi Adları Sözlüğü*, s. 235; Hayrettin İhsan Erkoç, *Eski Türklerde Devlet Teşkilâtı (Göktürk Dönemi)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008, s. 168-177.

5 Meselâ Gazneli hükümdarı Şihâbu'd-devle Mevdûd (1041-1048)'un adıyla anılan bir ok temreni vardı. Yine *bilâtekînî* adındaki bir gürz çeşidinin isminin Gazneli hükümdarı Bilge Tegin (966-975)'den geldiği iddia edilmektedir (bk. Fahr-i Mudebbîr, *Âdâbu'l-harb ve's-şecâ'a*, s. 253, 263, 269; James W. Allan, *Persian Metal Technology 700-1300 AD*, London 1979, s. 94). Kaynaklarda Sâsânî hükümdarı Behrâm-i Gûr (öl. 438)'un adıyla anılan bir ok temreni de bulunmaktadır (bk. Kâtrân-i Tebrîzî, *Dîvân*, neşr. Muhammed-i Nahcevânî, Tahran 1362/1983, s. 323; Lâmi'î-yi Gurgânî, *Dîvân*, neşr. Muhammed Debîr Siyâkî, Tahran 1978, s. 99; İbrahim Duman, *Büyük Selçuklu Ordusunda Kullanılan Savaş Araç ve Gereçleri*

kılıcının eski Türk devletlerindeki tarihî seyri konusunda elimizde tatmin edici bilgi bulunmamaktadır. Eski Türk tarihi araştırmalarında sadece Zeki V. Togan *karaçori* kılıcından bahsetmiş olup, bu kılıcın Göktürkler'in önemli ihraç maddelerinden biri olduğunu iddia etmektedir⁶. Ancak Zeki V. Togan iddiasını Carl Brockelmann'ın meşhûr eseri *Geschichte der Arabischen Litteratur (GAL)*'e dayandırmaktadır.

Karaçori kılıcı, Farsça ve Arapça kaynaklarda *karaçori* (قراچوری)⁷, *karacori* (قراجوری)⁸, *karaçoli* (قراچولی)⁹, *kalaçori* (قلاچوری)¹⁰, *kalacori* (قلاجوری)¹¹, *falacori* (فلاجوری)¹², *kalcuriyye* (قلجوریه)¹³ şeklinde zikredilmektedir. Görüldüğü üzere Türkçe olan *karaçori* kelimesi, Farsça kaynaklarda değişik şekillerde telaffuz edilmektedir¹⁴. Mezkûr kılıcın ismi Arapça'ya *kalcuriyye* şeklinde geçmiştir.

(1038-1157), Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2018, s. 36).

6 Z. V. Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş (En Eski Devirlerden 16. Asra Kadar)*, I, İstanbul 1970, s. 31; Erkan Göksu, *Türk Kültüründe Silah*, İstanbul 2008, s. 206.

7 Ebu 'Alî Hasan b. Nizâmu'l-Mulk-i Tûsî, *Siyâset-nâme (Siyeru'l-Mulûk)*, neşr. Ca'fer Şî'âr, Tahran 1380/2001, s. 127.

8 'Omer Hayyâm-i Nişâbûrî, *Novrûz-nâme*, neşr. 'Alî Hasûrî, Tahran 1343/1964, s. 49.

9 Ebu'l-Fazl Muhammed Beyhakî, *Târîh-i Beyhakî*, I, neşr. Menûçehr Dânişpejûh, Tahran 1380/2001, s. 491; Şihâbu'd-dîn Muhammed Nesevî, *Sîret-i Celâlu'd-dîn Menguberti*, neşr. Muctebâ Mînovî, Tahran 1344/1965, s. 204; Fahr-i Mudebbîr, *Âdâbu'l-harb ve's-şecâ'a*, s. 252.

10 Fahr-i Mudebbîr, *Âdâbu'l-harb ve's-şecâ'a*, s. 260, 267, 269.

11 Mevlânâ Celâlu'd-dîn-i Rûmî, *Kulliyât-i Şems-i Tebrîzî*, neşr. Bed'î'z-zamân Furûzânfer, Tahran 1378/1999, s. 1138.

12 Esîru'd-dîn-i Âhsiketî, *Dîvân*, neşr. Ruknu'd-dîn Humâyûn-i Ferruh, Tahran 1337/1958, s. 445.

13 Baybars el-Mansûrî, *Zubdetü'l-fikre fî târîhi'l-hicre*, neşr. D. S. Richards, Beyrut 1998, s. 84; Bedru'd-dîn Mahmûd el-Aynî, *'İkdü'l-cümân fî târîhi-i ehli'z-zamân*, I, neşr. Muhammed Muhammed Emîn, Kahire 2010, s. 362.

14 Nitekim Farsça sözlüklerde *karaçori* kelimesinin farklı varyasyonları kullanılarak sözcüğün bir kılıç türünü temsil ettiği belirtilmektedir. Bk. 'Alî Ekber Dehhodâ, *Lugat-nâme*, XXI/B, neşr. Muhammed Mu'în, Tahran 1339/1960, s. 191; Muhammed Huseyn-i Burhân, *Burhân-i kâti'*, III, neşr. Muhammed Mu'în, Tahran 1342/1963, s. 1536; Hasan Enverî, *Ferheng-i bozorg-i sohen*, VI, Tahran

Karaçori kelimesinin kökeni hakkında başka bir iddia da David Nicolle tarafından ortaya atılmaktadır. David Nicolle'a göre *karaçori* kelimesinin, sözcüğün Ortaçağ İslâm kaynaklarındaki *karaçoli*, *kalaçori* gibi varyasyonlarına dayanarak Türkçe "kılıç" kelimesinden türemesi mümkündür¹⁵. Ancak kelimenin kökenine baktığımızda böyle bir ihtimâlin olması zor görünmektedir.

2. Karaçori Kılıcının Ortaçağ İslâm Dünyasındaki Serüveni

Karaçori kılıcı, Ortaçağ İslâm dünyasında Türkler tarafından kullanılan bir savaş âletiydi¹⁶. Bu kılıç için ulaşabildiğimiz en erken kayıt, Gazneliler devri (963-1186) tarihçisi Ebu'l-Fazl Muhammed Beyhakî (öl. 1077)'ye¹⁷, en geç kayıt ise Memlûkler devri (1250-1517) müellifi Baybars el-Mansûrî (öl. 1325)'ye aittir¹⁸.

Yukarıda zikredilen iki kayıt dışında, kaynaklarda *karaçori* ile ilgili başka kayıtlar da bulunmaktadır. Büyük Selçuklular devrinde (1038-1157) yaşamış olan 'Omer Hayyâm-i Nişâbûrî (öl.1131)¹⁹, Ebu 'Alî Hasan b. Nizâmu'l-Mulk-i Tûsî (öl. 1092)²⁰, Esîru'd-dîn-i Âhsiketî

1381/2002, s. 5566. Yine bk. Manouchehr Moshtagh Khorasani, *Lexicon of Arms and Armor from Iran: A Study of Symbols and Terminology*, Tübingen 2010, s. 294; David Nicolle, "Silâh", *El²*, XII (Supplement), (2004), s. 740.

15 David Nicolle, *The Military Technology of Classical Islam*, I, PhD Thesis, The University of Edinburgh, Edinburgh 1982, s. 33-34.

16 Fahr-i Mudebbîr, *Âdâbu'l-harb ve's-şecâ'a*, s. 260.

17 Ebu'l-Fazl Muhammed Beyhakî, *Târîh-i Beyhakî*, s. 491; Mahmûd 'Abidî vd., "Kelimât-i Turkî-Mogûlî der-Kulliyât-i Şems", *Âyine-yi Mirâs*, 54, (1393/2014), s. 254; Güller Nuhoğlu, *Beyhaki Tarihi'ne Göre Gaznelilerde Devlet Teşkilatı ve Kültür*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1995, s. 342.

18 Baybars el-Mansûrî, *Zubdetü'l-fikre fî târihi'l-hicre*, s. 84; Altan Çetin, *Memlûk Devletinde Askerî Teşkilât*, İstanbul 2007, s. 226. Yine Memlûk müellifi Bedru'd-dîn Mahmûd el-Aynî (öl. 1451) eserinde Baybars el-Mansûrî'den alıntı yaparak mezkûr kılıçtan bahsetmektedir (Bedru'd-dîn Mahmûd el-Aynî, *'İkdü'l-cümân fî târih-i ehli'z-zamân*, I, s. 362).

19 'Omer Hayyâm-i Nişâbûrî, *Novrûz-nâme*, s. 49; Erkan Göksu, *Türkiye Selçuklularında Ordu*, s. Ankara 2010, s. 324.

20 Ebu 'Alî Hasan b. Nizâmu'l-Mulk-i Tûsî, *Siyâset-nâme (Siyeru'l-Mulûk)*, s. 127.

(öl. XII. yüzyıl)²¹; Hârezmsâhlar devrinde (1097-1231) yaşamış olan Şihâbu'd-dîn Muhammed Nesevî (öl. 1249-50)²²; Delhi Türk Sultanlığı devrinde (1206-1526) yaşamış olan Fahr-i Mudebbîr Mubârekşâh (öl. XIII. yüzyıl)²³ ve Türkiye Selçukluları devrinde (1075-1308) yaşayan Mevlânâ Celâlu'd-dîn-i Rûmî (öl. 1273)²⁴ eserlerinde *karaçoriye* yer vermişlerdir. Her biri farklı bir coğrafyada yaşamış olan bu şair, edip ve tarihçilerin kayıtları, *karaçorinin* Hindistan'dan Anadolu'ya, Horâsân'dan Mısır'a kadar çok geniş bir coğrafyada tanındığını ve kullanıldığını göstermektedir.

Karaçori kılıcı hakkında bize en ayrıntılı bilgileri veren Fahr-i Mudebbîr Mubârekşâh'tır. Onun verdiği bilgilere göre *karaçori*, Türkler'in kullandığı bir süvari kılıcıydı. Süvarinin elinden mızrak düştüğü zaman bu kılıç, mızrak görevini de yerine getirirdi. *Karaçori*, *şemşîr* kılıcından daha uzun olup, eğri bir namluya sahipti. Namlusundaki bu eğrilik sayesinde düşmana kolayca zayıat verilirirdi²⁵. Yine onun verdiği bilgilere göre *karaçori*, Karahanlılar devrinde (840-1212) de kullanılmaktaydı. Meselâ Karahanlılar'ın Buhârâ meliki Ali Tegin'in ordusunda *karaçori* taşıyan gulâmlar mevcuttu²⁶. Fahr-i Mudebbîr'in Karahanlılar hakkında verdiği bu kritik kayıt, *karaçori* kılıcının Karahanlılar aracılığıyla Orta Asya'dan Horâsân'a, Gazneliler ve Büyük Selçuklular vesilesiyle de önce İran

21 Esîru'd-dîn-i Âhsiketî, *Dîvân*, s. 445; İbrahim Duman, *Büyük Selçuklu Ordusunda Kullanılan Savaş Araç ve Gereçleri (1038-1157)*, s. 50.

22 Şihâbu'd-dîn Muhammed Nesevî, *Sîret-i Celâlu'd-dîn Menguberti*, s. 204; Mahmûd 'Abidî vd., "Kelîmât-i Turkî-Mogûlî der-Kulliyât-i Şems", s. 254.

23 Fahr-i Mudebbîr, *Âdâbu'l-harb ve's-şecâ'a*, s. 260, 267, 269; Ali Athar, *Army Organisation under the Sultan of Delhi (13th and 14th century)*, PhD Thesis, Aligarh Muslim University, Aligarh 1987, s. 163.

24 Mevlânâ Celâlu'd-dîn-i Rûmî, *Kulliyât-i Şems-i Tebrîzî*, s. 1138; Mahmûd 'Abidî vd., "Kelîmât-i Turkî-Mogûlî der-Kulliyât-i Şems", s. 253.

25 Fahr-i Mudebbîr, *Âdâbu'l-harb ve's-şecâ'a*, s. 260; Manouchehr Moshtagh Khorasani, *Arms and Armor from Iran -The Bronze Age to the End of the Qajar Period-*, Tübingen 2006, s. 131.

26 Fahr-i Mudebbîr, *Âdâbu'l-harb ve's-şecâ'a*, s. 252; Umut Kansoy, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Ordu (1206-1414)*, Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2018, s. 977.

sonra Yakınoğu'ya taşındığını bize kanıtlamaktadır²⁷. Yine Fahr-i Mudebbîr, Gazneliler'in kurucusu Emîr Sebüktegin (977-997) ve Gazneli hükümdarı Sultan Mes'ûd (1030-1041)'un *karaçori* ile savaştıklarını bize aktarmaktadır²⁸. Açıkçası Fahr-i Mudebbîr'in verdiği bu bilgiler oldukça nadir olup, hükümdarların hangi silâhlar ile savaştıkları hususunda bize malûmat ve ipucu vermektedir.

Karaçori kılıcı hakkında başka bir önemli bilgi de Büyük Selçuklular devrinde vezir olan Ebu 'Alî Hasan b. Nizâmü'l-Mulk-i Tûsî (öl. 1092) tarafından verilmektedir. Onun devlet yönetimi ve ahlâkı konusunda yazdığı eserinde *karaçori* kılıcının Selçuklu süvarileri tarafından kullanıldığı ve gulâmların kılıç talimlerinin *karaçori* ile yapıldığı zikredilmektedir²⁹.

Karaçori kılıcının Türkler arasında revaçta olması ve süvarilerin bu kılıcı yoğun olarak kullanmaları sonucunda mezkûr kılıç edebî eserlere de konu olmuştur. Mesela Büyük Selçuklular devrinde yaşayan Esîru'd-dîn-i Âhsiketî (XII. yüzyıl), *dîvânında karaçoriye* şu şekilde yer vermiştir:

نه كوكبى كند آن سنك ريزه ياقوتى نه آتشی كند آن آهن فلاجورى³⁰

Tercümesi:

O taş bir yıldız değil, ufak bir yakut taşı,

27 Nitekim James W. Allan da bu görüştedir. Bk. James W. Allan, *The Metalworking Industry in Iran in the Early Islamic Period*, I, PhD Thesis, Oxford University, Oxford 1976, s. V. Bununla birlikte Clifford E. Bosworth, Gazneliler devri tarihçisi Utbî'nin Karahanlı yöneticilerinin *karaçori* kılıcı kullandıkları hakkında bilgi verdiğini belirtse de (bk. Clifford E. Bosworth, *The Ghaznavids Their Empire in Afghanistan and Eastern Iran 994-1040*, Edinburgh 1963, s. 120) biz eserin orijinal neşrinde böyle bir kayda rastlamadık (bk. Utbî, *Târîhü'l-Utbî*, I-II, neşr. Ahmed Adnan Sâlih el-Hamdânî, Beyrut 2015).

28 Fahr-i Mudebbîr, *Âdâbu'l-harb ve's-şecâ'a*, s. 267, 269; James W. Allan, *Persian Metal Technology 700-1300 AD*, s. 90; Clifford E. Bosworth, *The Transition from Ghaznavid to Seljuq Rule in the Islamic East*, PhD Thesis, The University of Edinburgh, Edinburgh 1961, s. 258.

29 Ebu 'Alî Hasan b. Nizâmü'l-Mulk-i Tûsî, *Siyâset-nâme (Siyeru'l-Mulûk)*, s. 127; Erkan Göksu, *Türk Kültüründe Silah*, s. 214.

30 Esîru'd-dîn-i Âhsiketî, *Dîvân*, s. 445.

O demir bir ateş değil, *falacori* (*karaçori*).

Yine Türkiye Selçukluları devrinde yaşayan Mevlânâ Celâlu'd-dîn-i Rûmî (öl. 1273) eserinde *karaçoriyi* şöyle zikretmektedir:

ز دست عشق کی جستست تا جهد دلمن بقبض عشق بود قبضه قلاجوری³¹

Tercümesi:

Gönlümün çabasıyla kim kurtulursa aşkın elinden,
Aşkın can almasıdır *kalacori* (*karaçori*) kabzası.

Büyük Selçuklu devri şair ve matematikçisi 'Omer Hayyâm-i Nîşâbü'rî (öl.1131), eserinde *karaçoriye* kılıç çeşitleri arasında yer vermiştir³². Gazneliler devri tarihçisi Ebu'l-Fazl Muhammed Beyhakî (öl. 1077)³³, Hârezmşâhlar devrinde yaşamış olan Şihâbu'd-dîn Muhammed Nesevî (öl. 1249-50)³⁴ ve Memlûk müellifi Baybars el-Mansûrî (öl. 1325)³⁵, *karaçori* kılıcından olaylar arasında bahsetmekte olup, kılıç hakkında detaylı bilgi vermemektedirler. Bununla birlikte bu kılıcın Ortaçağ Türk devletlerinde aktif olarak kullanıldığı ve Türkler'in doğudan batıya doğru akışları sayesinde Orta Asya'dan Akdeniz havzasına kadar bilindiği ortadadır. Diğer taraftan savaş âletleri konusunda ayrıntılı bir eser kaleme alan ve Eyyûbîler devrinde (1171-1462) yaşamış olan 'Alî Merdî et-Tarsûsî (öl. 1193)'nin eserinde *karaçoriden* bahsetmemesi ilginçtir³⁶. Çünkü

31 Mevlânâ Celâlu'd-dîn-i Rûmî, *Kulliyât-i Şems-i Tebrîzî*, s. 1138; Mahmûd 'Abidî vd., "Kelîmât-i Turkî-Mogûlî der-Kulliyât-i Şems", s. 253.

32 'Omer Hayyâm-i Nîşâbü'rî, *Novrûz-nâme*, s. 49.

33 Ebu'l-Fazl Muhammed Beyhakî, *Târîh-i Beyhakî*, s. 491; Mahmûd 'Abidî vd., "Kelîmât-i Turkî-Mogûlî der-Kulliyât-i Şems", s. 254; Güller Nuhoğlu, *Beyhakî Tarihi'ne Göre Gaznelilerde Devlet Teşkilatı ve Kültür*, s. 342.

34 Şihâbu'd-dîn Muhammed Nesevî, *Sîret-i Celâlu'd-dîn Menguberti*, s. 204; Mahmûd 'Abidî vd., "Kelîmât-i Turkî-Mogûlî der-Kulliyât-i Şems", s. 254.

35 Baybars el-Mansûrî, *Zubdetü'l-fikre fî târihi'l-hicre*, s. 84; Altan Çetin, *Memlûk Devletinde Askerî Teşkilât*, s. 226.

36 'Alî Merdî et-Tarsûsî, *Tabsiratu erbâbi'l-elbâb fî keyfiyeti'n-necât fî'l-hurûb*, neşr. Karen Sader, Beyrut 1998. Eser hakkında bk. Erkan Göksu, "Mardî et-Tarsûsî'nin *Tabsiratu erbâbi'l-elbâb fî keyfiyeti'n-necât fî'l-hurûb* Adlı Eseri ve Ortaçağ İslâm Tarihçiliği Bakımından Önemi", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 43, (2010), s. 291-307.

bilindiği üzere Eyyûbîler'i yıkarak Mısır ve Bilâdü's-Şâm'a hakim olan Memlûkler devrinde bu kılıç kullanılmaktaydı. Açıkçası bu durumu 'Alî Merdî et-Tarsûsî'nin Arap silâh ekolünü iyi bir şekilde bildiği ancak Türkler'in silâhlarına vâkıf olmadığı şeklinde açıklayabilmek mümkündür. Yine Arap silâh kültür çevresine daha yakın olan Eyyûbî ordusunun *karaçori*yi kullanmamış olabileceği de akla gelmektedir. Bununla birlikte Ortaçağ kılıçları konusunda bize en ayrıntılı bilgileri veren Ebu'r-Reyhân Bîrûnî (öl. 1061?) ve Muhammed b. Ebî'l-Berekât Cevherî-yi Nîşâbûrî (öl. XII-XIII. yüzyıl)'nin eserlerinde *karaçori*yi zikretmemeleri tuhaf bir durumdur³⁷.

Karaçori kılıcının tipolojisi konusunda bize biraz bilgi veren Fahr-i Mudebbîr Mubâreşkâh'ın kayıtlarına dayanarak günümüze ulaşan bir Büyük Selçuklu kılıcının *karaçori* olabileceğini düşünmekteyiz (bk. Figür I)³⁸. Fahr-i Mudebbîr'in verdiği bilgilere göre bu kılıcın namlu eğriliğinin ve namlunun ucundaki kavisin *karaçorinin* tarifine uyduğunu düşünmek mümkündür. Bu kılıcın bir süvari kılıcı olduğu muhakkaktır. Yukarıda belirtildiği üzere *karaçori* de Türkler'in kullandığı bir süvari kılıcıydı. Yine James W. Allan da bizimle aynı fikirdedir³⁹.

37 Bk. Ebu'r-Reyhân Bîrûnî, *el-Cemâhir fî'l-cevâhir*, neşr. Yûsuf el-Hâdî, Tahran 1374/1995; Muhammed b. Ebî'l-Berekât Cevherî-yi Nîşâbûrî, *Cevâhir-nâme-yi Nizâmî*, neşr. İrec Afşâr, Tahran 1383/2004.

38 Kılıç için bk. *The Arts of the Muslim Knight -The Furusiyya Art Foundation Collection-*, edited by Bashir Mohamed, Milano 2008, s. 38-39. Ortaçağ İslâm dünyasına ait bu nadir Büyük Selçuklu kılıcının detaylı tetkiki hakkında bk. İbrahim Duman, *Büyük Selçuklu Ordusunda Kullanılan Savaş Araç ve Gereçleri (1038-1157)*, s. 43-44.

39 James W. Allan-Ruba Kana'an, "The Social and Economic Life of Metalwork", *A Companion to Islamic Art and Architecture*, I (from the Prophet to the Mongols), edited by F. B. Flood-G. Necipoğlu, Singapore 2017, s. 461.

Figür I: Büyük Selçuklu kılıcı, XI-XII. yüzyıl, İran, The Furusiyya Art Foundation Collection, nr. R-249.

James W. Allan, *Varka u Gulşâh*'ta bulunan kılıç tasvirlerinin *karaçori* olabileceğini düşünmektedir. Esasında bu eserde bulunan kılıç tasvirlerinin hem süvariler tarafından kullanılması hem de Fahr-i Mudebbîr'in *karaçori* tanımlamalarına uyması nedeniyle James W. Allan'ın fikri uygun görünmektedir (bk. Figür II)⁴⁰.

Figür II: *Varka u Gulşâh* eserindeki kılıç tasvirleri.
(Yûsuf Meddâh, *Varka u Gulşâh*, TSMK , Hazine, nr. 841, 20a)

David Alexander, Nişâbûr'da bulunan IX. yüzyıla tarihlendirilen bir kılıcın Sâmânîler devrinde orduda bulunan Türk gulâmlara ait bir *karaçori* olabileceğini ileri sürmektedir (bk. Figür III)⁴¹. Kılıcın tipolojisine baktığımızda bu silâhın bir sabre (eğri kılıç)

40 James W. Allan, *Persian Metal Technology 700-1300 AD*, s. 90.

41 David Alexander, "Swords and Sabers during the Early Islamic Period", *Gladius*, XXI, (2001), s. 214. Yine Abbâsiler devrinde yaşayan Ya'kûb b. İshâk el-Kindî (öl.

olduğu görülmektedir. Bununla beraber kılıcın namlu kavisinin Fahr-i Mudebbîr'in belirttiği gibi olmadığı, hatta namlu ucunun kıvrılmadığı görüntülerden anlaşılmaktadır. Bu nedenle David Alexander'ın düşüncesinin yerinde olduğunu söylemek güçtür.

Sonuç olarak; *karaçori*, Ortaçağ Türk devletlerinde kullanılan bir süvari kılıcıydı. Eserlerden bu kılıcın Çin'den Mısır'a kadar uzanan bir coğrafyada bilindiği ve kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu kılıcın Osmanlı Devleti'ne intikal edip etmediği veya Osmanlılar tarafından kullanılıp kullanılmadığı bahsi araştırılmaya muhtaçtır.

866?)'nin kılıçlar ile ilgili yazmış olduğu eserinde yer alan *kabûriyye* (القبورية) kaydının Arap silâh tarihçisi Abdel Rahman Zaky tarafından *kalcuriyye* olarak düşünülebileceği ve bu kılıcın Endülüs'e nisbet edilebileceği fikri oldukça zorlamadır (Bk. Ya'kûb b. İshâk el-Kindî, *Risâle fî's-süyûf ve ecnâsihâ: Medieval Islamic Swords and Swordmaking Kindi's Treatise "On Swords and Their Kinds"*, neşr. ve İngilizce terc. Robert G. Hoyland-Brian Gilmour, Oxford 2006, s. 26-27). Çünkü araştırmalara göre Arapça kaynaklarda iki kılıç ismi ayrı ayrı zikredilmektedir (Bk. Altan Çetin, *Memlûk Devletinde Askerî Teşkilât*, s. 226). Tahminimize göre Abdel Rahman Zaky, Arapça kaynaklardaki *kalcuriyye* kayıtlarının *karaçori* kelimesinden geldiğini bilmiyordu. Yine büyük ihtimâlle *kabûriyye*, Arap silâh ekolüne ait bir kılıç olmalıydı. Bununla birlikte bazı araştırmalarda Arapça kaynaklarda bulunan *kalâcûrî*, *karacûli* kayıtlarının kelimenin Farsça aksânı olan *karâçûrî*, *karâçûr* sözcüklerinden geldiği açıkça belirtilmektedir (Shihab al-Sarraf, "Close Combat Weapons in the Early 'Abbâsîd Period: Maces, Axes and Swords", *A Companion to Medieval Arms and Armour*, edited by David Nicolle, London 2002, s. 171-172; Agnes Carayon, *La Furûsiyya des Mamlûks Une Élite Sociale À Cheval (1250-1517)*, I, PhD Thesis, Université de Provence Aix-Marseille, Marseille 2012, s. 273).

Figür III: Süvari kılıcı, IX-X. yüzyıl, İran, The Metropolitan Museum of Art, nr. 40.170.168.

KAYNAKÇA

- Alexander, David, "Swords and Sabers during the Early Islamic Period", *Gladius*, XXI, (2001), s. 193-220.
- 'Alî Ekber Dehhodâ, *Lugat-nâme*, XXI/B, neşr. Muhammed Mu'în, Tahran 1339/1960.
- 'Alî Merdî et-Tarsûsî, *Tabsiratu erbâbi'l-elbâb fî keyfiyyeti'n-necât fî'l-hurûb*, neşr. Karen Sader, Beyrut 1998.
- Allan, James W., *Persian Metal Technology 700-1300 AD*, London 1979.
- , *The Metalworking Industry in Iran in the Early Islamic Period*, I, PhD Thesis, Oxford University, Oxford 1976.
- Allan, James W.-Ruba Kana'an, "The Social and Economic Life of Metalwork", *A Companion to Islamic Art and Architecture*, I (from the Prophet to the Mongols), edited by F. B. Flood-G. Necipoğlu, Singapore 2017, s. 453-477.
- Alyılmaz, Cengiz, "Karı Çor Tigin Yazıtı", *Teke: Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 2/2, (2013), s. 1-61.
- Athar, Ali, *Army Organisation under the Sultan of Delhi (13th and 14th century)*, PhD Thesis, Aligarh Muslim University, Aligarh 1987.
- Aydın, Erhan, *Uygur Yazıtları*, İstanbul 2018.
- Baybars el-Mansûrî, *Zubdetü'l-fikre fî târîhi'l-hicre*, neşr. D. S. Richards, Beyrut 1998.
- Bedru'd-dîn Mahmûd el-Aynî, *'İkdü'l-cümân fî târîh-i ehli'z-zamân*, I, neşr. Muhammed Muhammed Emîn, Kahire 2010.
- Bosworth, Clifford E., *The Ghaznavids Their Empire in Afghanistan and Eastern Iran 994-1040*, Edinburgh 1963.
- , *The Transition from Ghaznavid to Seljuq Rule in the Islamic East*, PhD Thesis, The University of Edinburgh, Edinburgh 1961.
- Caferoğlu, A., *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Ankara 1968.
- Carayon, Agnes, *La Furûsiyya des Mamlûks Une Élite Sociale À Cheval (1250-1517)*, I, PhD Thesis, Université de Provence Aix-Marseille, Marseille 2012.
- Clauson, Gerard, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford.

- Çetin, Altan, *Memlûk Devletinde Askerî Teşkilât*, İstanbul 2007.
- Donuk, Abdülkadir, *Eski Türk Devletlerinde İdarî-Askerî Unvan ve Terimler*, İstanbul 1988.
- Duman, İbrahim, *Büyük Selçuklu Ordusunda Kullanılan Savaş Araç ve Gereçleri (1038-1157)*, Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2018.
- Ebu 'Alî Hasan b. Nizâmü'l-Mulk-i Tûsî, *Siyâset-nâme (Siyerü'l-Mulûk)*, neşr. Ca'fer Şî'âr, Tahran 1380/2001.
- Ebu'l-Fazl Muhammed Beyhakî, *Târîh-i Beyhakî*, I, neşr. Menûçeher Dânişpejûh, Tahran 1380/2001.
- Ebu'r-Reyhân Bîrûnî, *el-Cemâhir fî'l-cevâhir*, neşr. Yûsuf el-Hâdî, Tahran 1374/1995.
- Erkoç, Hayrettin İhsan, *Eski Türklerde Devlet Teşkilâtı (Göktürk Dönemi)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008.
- Esîru'd-dîn-i Âhsiketî, *Dîvân*, neşr. Ruknu'd-dîn Humâyûn-i Ferruh, Tahran 1337/1958.
- Fahr-i Mudebbîr, *Âdâbu'l-harb ve's-şecâ'a*, neşr. Ahmed Suheylî-yi Hânsarî, Tahran 1346/1967.
- Göksu, Erkan, "Mardî et-Tarsûsî'nin *Tabsiratu erbâbi'l-elbâb fî keyfiyeti'n-necât fî'l-hurûb* Adlı Eseri ve Ortaçağ İslâm Tarihçiliği Bakımından Önemi", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 43, (2010), s. 291-307.
- , *Türk Kültüründe Silah*, İstanbul 2008.
- , *Türkiye Selçuklularında Ordu*, s. Ankara 2010.
- Gülensoy, Tuncer-Paki Küçüker, *Eski Türk-Moğol Kişi Adları Sözlüğü*, İstanbul 2015.
- Hasan Enverî, *Ferheng-i bozorg-i sohen*, VI, Tahran 1381/2002.
- Kansoy, Umut, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Ordu (1206-1414)*, Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2018.
- Katrân-i Tebrîzî, *Dîvân*, neşr. Muhammed-i Nahcevânî, Tahran 1362/1983.
- Lâmi'î-yi Gurgânî, *Dîvân*, neşr. Muhammed Debîr Siyâkî, Tahran 1978.

- Mahmûd 'Abidî vd., "Kelîmât-i Turkî-Mogûlî der-Kulliyât-i Şems", *Âyine-yi Mirâs*, 54, (1393/2014), s. 231-259.
- Manouchehr Moshtagh Khorasani, *Arms and Armor from Iran -The Bronze Age to the End of the Qajar Period-*, Tübingen 2006.
- , *Lexicon of Arms and Armor from Iran: A Study of Symbol and Terminology*, Tübingen 2010.
- Mevlânâ Celâlu'd-dîn-i Rûmî, *Kulliyât-i Şems-i Tebrîzî*, neşr. Bedî'u'z-zamân Furûzânfer, Tahran 1378/1999.
- Muhammed b. Ebî'l-Berekât Cevherî-yi Nîşâbûrî, *Cevâhir-nâme-yi Nizâmî*, neşr. İrec Afşâr, Tahran 1383/2004.
- Muhammed Huseyn-i Burhân, *Burhân-i kâtî'*, III, neşr. Muhammed Mu'în, Tahran 1342/1963.
- Nicolle, David, "Silâh", *El²*, XII (Supplement), (2004), s. 734-746.
- , *The Military Technology of Classical Islam*, I, PhD Thesis, The University of Edinburgh, Edinburgh 1982.
- Nuhoğlu, Güller, *Beyhaki Tarihi'ne Göre Gaznelilerde Devlet Teşkilatı ve Kültür*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1995.
- 'Omer Hayyâm-i Nîşâbûrî, *Novrûz-nâme*, neşr. 'Alî Hasûrî, Tahran 1343/1964.
- Rásonyi, László-Imre Baski, *Onomasticon Turcicum: Turkic Personal Names*, I, Bloomington 2007.
- Shihab al-Sarraf, "Close Combat Weapons in the Early 'Abbâsid Period: Maces, Axes and Swords", *A Companion to Medieval Arms and Armour*, edited by David Nicolle, London 2002, s. 149-178.
- Şihâbu'd-dîn Muhammed Nesevî, *Sîret-i Celâlu'd-dîn Menguberti*, neşr. Muctebâ Mînovî, Tahran 1344/1965.
- The Arts of the Muslim Knight -The Furuşiyya Art Foundation Collection-*, edited by Bashir Mohamed, Milano 2008.
- Togan, Z. V., *Umumi Türk Tarihine Giriş (En Eski Devirlerden 16. Asra Kadar)*, I, İstanbul 1970.
- Utbî, *Târîhü'l-Utbî*, I-II, neşr. Ahmed Adnan Sâlih el-Hamdânî, Beyrut 2015.

Ya'kûb b. İshâk el-Kindî, *Risâle fî's-süyûf ve ecnâsihâ: Medieval Islamic Swords and Swordmaking Kindi's Treatise "On Swords and Their Kinds"*, neşr. ve İngilizce terc. Robert G. Hoyland-Brian Gilmour, Oxford 2006.

Yûsuf Meddâh, *Varka u Gulşâh*, TSMK, Hazine, nr. 841.